

Sv. Jan Damašský

ŘEČI NA OBRANU OBRÁZŮ

Přeložil, úvodem a doslovem opatřil

Tomáš Mikulka

Sv. Jan Damašský, byzantská ikona, skít sv. Anny, Velká laura, Athos, rané 14. století.

Pavel Mervart

2012

**DRUHÁ OBRANŇNÁ ŘEČ
PROTI TĚM,
KDO ZAVRHUJÍ SVATÉ OBRAZY**

1. Odpusťte prosím, pánové, tomu, kdo o to prosí, a přijměte ode mne, neužitečného a nepatrného služebníka církve, slova vysvětlení. Jal jsem se mluvit nikoli z touhy po slávě či zviditelnění, Bůh je tomu svědkem, ale protože mi záleží na pravdě. Vždyť mám jedinou touhu, abych byl spasen a setkal se s Pánem Ježíšem Kristem (tváří v tvář), jak v to doufám a prosím o to v modlitbě. Tuto řeč mu předkládám jako malou náhradu za přehmaty a hříchy, jichž jsem se dopustil. Neboť ten, kdo od Pána přijal pět hřiven, získal dalších pět a odevzdal je Pánu, kdo dvě hřivny, vydělal stejný počet. Avšak ten, komu byla světen pouze jedna, ji zakopal, čímž znemožnil, aby přinášela zisk. Tento špatný služebník byl proto odsouzen k vyvržení ven do tmy. Tohoto údělu bych se nerad dočkal, a proto se podrobuji nařízení Páně a odevzdávám hřivnu, kterou mi Pán světil, podle tohoto podobenství moudrým směnárníkům, aby si Pán, až přijde, vyzvedl rozmanitý vklad i s úrokem na duších, aby mne shledal svým věrným služebníkem a uvedl mne do vytoužené a nejsladší radosti. Nuže popřejte mi sluchu, prostřete stoly svých srdcí pro mou řeč a nezaujatě posuďte závažnost mých argumentů.

- Tuto řeč o obrazech jsem sestavil již jako druhou v pořadí. Někteří synové církve mě k tomu vyzvali, neboť ta první údajně nebyla pro většinu z nich dost srozumitelná. Dovoďte mi tedy, abych touto řečí dostal poslušnosti.

2. Zlý a od počátku padlý had, satan, má ve zvyku nejirůznějšími způsoby bojovat proti člověku stvořenému k obrazu Božímu a svými zvrhlými dovednostmi se snaží osnovat jeho smrt. Vždyť už na počátku zasel do člověka sklon a touhu po bohorovnosti,¹ a přivodil mu tak smrt stejně jako nerozumným stvořením, mimoto se mu její často podarilo zlákat na hanebné a nízké požitky. Jak je neztízená touha vzdálená od zbožštění! Jednou je svedl k bezbožnosti, jak dosvědčuje božský otec David: *Blážen si ve svém srdci řekl: není Boha,*² podruhé zase k polyteismu, jindy se mu podařilo přesvědčit lidi, aby se neklaněli pravému Bohu, a postaral se o to, aby vzdávali úctu démonům, nebesům, zemi, slunci, měsíci, hvězdám a zbyvajícím stvořením, počínaje dravými šelmami, konče plazy. Necítit to, co si zaslouží úctu, je totiž stejně špatné jako prokazovat nevhodnou úctu věcem, kterým nenáleží. Některé se mu podařilo naučit, že zlo, stejně jako Bůh, nemá počátek,³ a jiné zase zmátl natolik, že vyznávají o Bohu, který je od přirozenosti dobrý, že je původcem zla.⁴ Jedny svedl na scestí, že bez rozumu mluví o jedné přirozenosti a jedné hypostazi božství,⁵ jiní neprávem cítí tři přirozenosti a tři

hypostaze.⁶ Některé přiměl oslavovat jednu hypostazi a jednu přirozenost našeho Pána Ježíše Krista, jednoho z Trojice, další pro změnu dvě přirozenosti a dvě hypostaze Ježíše Krista.⁷

3. Pravda, která se ubírá střední cestou,⁸ popírá všechny vzpomenné bludy a učí vyznávat jednoho Boha, jednu přirozenost ve třech hypostazích – Otce, Syna a Ducha svatého. O zlu praví, že není podstatou, nýbrž akcidentem, jedná se o myšlenku, slovo nebo skutek, která se pítčí Božímu zákonu. Má existenci v tomto smýšlení, mluvení a jednání, a když to ustane, končí i zlo. Pravda o Kristu tvrdí, že je jedním ze svatých Trojice, hlásá, že má dvě přirozenosti a jednu hypostazi.

4. Nepřítel pravdy, protivník spásy člověka, zlý duch přiměl nejen pohany, ale i syny Izraele, aby vyvrátili obrazy pomilivého člověka, ptáku, šelem a plazů a klaněli se jim jako bohům. Za našich dnů se snaží zneklidnit církve, která požívá pokoje, a snaží se podepřít svá tvrzení ústy nespravedlivých, úskoky jazyka a (překrucováním) Božího slova, Zlý se snaží skryt odporový a potměšlý vzhled

⁶ Blud, který je těsně spjat s jednou skupinou mono-fyzitů, z nichž je nejznámější Ióánnés Filopponos, která došla k tzv. tritheismu, neboť na základě ztotožnění přirozenosti a hypostaze v christologii, totéž aplikovala v trojiční nauce a učila, že Otec, Syn a Duch svatý jsou tři odlišné osoby, které mají také odlišnou přirozenost.

⁷ Jde o blud nazvaný podle konstantinopolského patřirachy Nestoríia nestoriánství.

⁸ Jde o myšlenku, s kterou se lze setkat již u apologetů, že křesťanství je právě tou správnou (střední) cestou mezi polytheismem pohanů a přisným monotheismem židů. V případě aristotelika Jana z Damasku to může být i přímý odkaz na Aristotelovu nauku o středu z *Ethikyn Níkomachovyn*.

¹ Řec. výrazem *θεωσις* se označuje jak nezřízená touha po rovnosti Bohu, tak pozitivně vnímané zbožštění.

² Ž 13,1; 52,2.

³ Narážka na dualistické hereze.

⁴ Tuto myšlenku nalezneme v některých gnostických systémech.

⁵ Těmto bludářům se dle jejich učení říká mono-fyzité.

špatnosti, otiřást srdci lidí nepřítliš pevných v pravdě, zvuklat je v ní a ve zvyku, který jsme obdrželi od Otců. Povstali takoví, kteří tvrdí, že je zakázáno vytvářet obrazy Kristových spásenosných divů a hrdinských činů světců, namířených proti ďáblovi. Obrazy se prý nemají vystavovat ani pohledu, oslavě, obdivu či za účelem napodobování. Ale což ten, kdo má božské poznání a chápe duchovní záležitosti, neprohlédne, že jde o ďáblův podvrt? Vždyť ďábel nechce, aby vyšla najevo jeho slabina a nestoudnost a aby byla vyobrazena sláva Boha a jeho svatých.⁹

5. Kdybychom však vytvořili obraz neviditelného Boha, opravdu bychom se prohřešili. Je totiž nemožné zobrazit toho, kdo je netělesný, neviditelný, nevystržitelný a nepopsatelný. A kdybychom naopak vytvořili obrazy lidí, vydávali je za bohy a jako bohy je ctili, opravdu bychom se rouhali. Ale my nic takového neděláme. Vždyť jestliže se Bůh vtělil, zjevil se na zemi v těle, žil mezi lidmi a ze své dobroty přijal lidskou přirozenost, proporce, vzhled i barvu, a my ho zobrazujeme, nedopouštíme se pochybení. Toužíme totiž patřit na jeho vzhled, jak říká svatý apoštol Pavel: *Nyní vidíme v zrcadle a v báňance.*¹⁰ A obraz, což je ono *zrcadlo a báňanka*, souvisí s tělesnými proporcemi. I když se duch snaží sebevíc, nemůže překročit tělesnost, tvrdí svatý Řehoř.¹¹

6. Jdi pryč, nenávislivý ďáble, závidíš nám, že se díváme na obraz našeho Pána a na jeho spásenosné utrpení, což nás posvěcuje, že se podivujeme nad jeho sestupem na zem, patíme na jeho divy a slavíme moc jeho božství? Pukáš

⁹ Srov. 3,1.

¹⁰ 1K 13,12.

¹¹ Srov. 3,2.

závisit [při pohledu na] pocty, které Bůh dopíral svatým? Nechceš, abychom se divali na jejich slávu zachycenou na obrazech a stali se napodobovateli jejich statečnosti a věrnosti. Ale my se neřídíme tvým míněním, závislivce a nepříteli lidí. Poslyšte zástupy, kmemy, jazyky, muži, ženy, děti, starci, mladíci i batolata, svatý národe křesťanský! Jestliže vám bude někdo předkládat evangelium odlišné od toho, které obdržela všeobecná církev od svatých apoštolů, Otců, sněmů a až do nynějšíka je stěžila, neposlouchejte ho a nepřijímejte žádnou jeho radu. To udělala Eva a sklídila smrt. I kdyby to byl anděl, ba i panovník,¹² kdo by hlásal jiné evangelium, než jste přijali, zavřete svůj sluch. Zatím se zdráhám promluvit jako svatý Pavel: *Budíž prokletí!*¹³ protože čekám, že dojde k nápravě.¹⁴

7. Ti, kdo se nepídí po smyslu Písma, dále říkají, že Bůh pravil ústy zákonodárce Mojžíše: *Neněcháš si napodobeninu něčeho, co je na nebi i na zemi.*¹⁵ A skrze proroka Davida: *Nechť jsou zabanbeni všichni, kteří se klanějí soběm a radují se ze svých modelů*¹⁶ atd. Ať už vycházíme z Písma anebo z učení Otců, docházíme k témuž závěru. Co na to řekneme? Co jiného než slova, která přinesl Ježíš na adresu Židů: *Zkoumáte Písmo?*¹⁷ Je dobře, že se jím zabýváte. Dávejte bedlivý pozor. *Není možné milovat, aby Bůh byl.*¹⁸ Je jeden Bůh, jeden zákonodárce Staré a Nové smlouvy, který *dvěe mnohokrát a mnoha rozličnými způsoby promlouval k prarodům ústy proroků,*

¹² Útok na ikonoklastickou politiku Lva III.

¹³ Ga 1,8–9.

¹⁴ Srov. 3,3.

¹⁵ Ex 20,4; Dt 5,8.

¹⁶ Ž 96,7.

¹⁷ J 5,39.

¹⁸ Žd 6,18.

- ale v poselství čase k nám promluvil ve svém jednorozemém Synu*¹⁹. Napněte pozornost, nejsou to má slova, ale zjevil je Duch svatý skrze svatého apoštola Pavla: *Mnoholetá a mnoha různými způsoby promlouval Bůh k našim otcům skrze své proroky.*²⁰ Všimni si, že to byl Bůh, kdo promlouval mnohokrát a četnými způsoby. Zkušební lékař nepředepisuje všem stejný druh léku, ale každému podle jeho tělesné stavby, bere v potaz území, druh nemoci, roční dobu a věk nemocného. Nemluvněti předepíše jiný přípravek než dospělému, jiný nemocnému, další zase tomu, kdo se cítí zdráv. Ani všem nemocným nedá tentýž lék, ale s ohledem na stav a nemoc jiný dá v létě, jiný v zimě, na podzim a na jaře. V každém případě určí ten nejvhodnější pro dané místo. Stejně postupuje zdaleka nejlepší lékař duší, takže nemluvnatům v duchovním slova smyslu zakázal vytvářet obrazy, jelikož mají sklon k modloslužbě a považují sochy za bohy, klání se jim a odpírají klanění pravému Bohu. Slávu, která patří Bohu, tyto lidé připisují stvoření. Vždyť není možné vytvořit obraz Boha, který je netělesný, neviditelný a nehmataelný, nemá totiž ani vzhled, obrysy ani postřehitelný tvar. Jak může být neviditelné zobrazeno? *Boha nikdy nikdy neviděl, ale jednorozemý Syn, který přebývá v klaně Otcově, ten nám o něm řekl!*²¹ Ale Bůh také řekl: *Nikdy nepobléhne do mé tváře, má-li zůstat naším.*²²
8. Vzhledem k tomu, že se klanění modlám jako božstvům, poslyš, co říká Písmo v knize Vyjítí synů Izraele (Exodus) – poté co se Mojžíš odebral na horu Sinaj, trávil čas ve

¹⁹ Žd 1,1–2.

²⁰ Žd 1,1.

²¹ J 1,18.

²² Ex 33,20. Srov. 3,4.

společenství s Bohem a přijal Zákon. Tehdy povstal nevědomý lid proti Áronovi, služebníku Božímu, se slovy: *Vytvoř nám bohy, které přijdou před námi. Neboť nevíme, co se stalo s Mojžíšem.*²³ Hned nato sebrali ozdoby svých žen, (roztravili je a) odlili (zlaté tele), oddali se jídlu a pití, opili se vínem a svým poblouzněním, začali žertovat a z nerozummu prohlašovat: *To jsou tví bohové, Izraeli!*²⁴ Všimáš si, že modly, jež jsou přibytky zlých duchů, považovali za bohy? A že prokazovali úctu stvoření místo Stvořitelce? Jak říká svatý Pavel: *Ti, kteří zamenili slávu nesmrtelného Boha za zpodobení porušitelného člověka, ptáka, čtyřnožců, plazů, učinili jakékoliv zpodobení, jak to říká Mojžíš v Deuteronomiu: Pán k vám promluvil zprostředk obně, slyšeli jste zvuk jeho sloh, žádnou podobu jste nespatrili, zaslýchli jste jen hlas.*²⁵ A o něco dále: *Bedlivě strážte své duše, protože jste nezoblédli zpodobení v den, když k vám Hospodin promluvil na hoře Chorebu zprostředk obně, proto nikdy nejděňte proti Zákonu a nevytvářejte si sochy ani obrazy mužů a žen, zpodobení žáného boženského stvoření, žáného opretného ptáka atd.*²⁷ A o něco dále: *Nikdy nesmíš používat své své značky k nebesům, a když bys viděl slunce, měsíc a hvězdy a neškerou keránu nebo, aby ses nedal svěst a neklaněl se jim.*²⁸ Všimni si, že jediným cílem je, aby se neuctívalo stvoření namísto Stvořitele, ale aby se úcta klaněním (τήν τῆς Ἀστροελας προσοικύνησιν) prokazovala jedině Tvůrci. Proto

²³ Ex 32,1.

²⁴ Ex 32,4.

²⁵ Ř 1,23.25.

²⁶ Dt 4,12.

²⁷ Dt 4,15–17.

²⁸ Dt 4,19.

se úcta všude spojuje s klaněním. *Nebudeš mít jiné bohy mimo mne. Nevytvoříš si sochu ani žádný způsobení.*²⁹ *Nebudeš si odlevat sochy bohů.*³⁰ Je ti zřejmé, že Bůh zakazuje zobrazování, aby zabránil modloslužbě, a proto nelze zobrazit Boha netělesného, neviditelného a nepopsatelného? *Vždyť jste neviděli jeho vzhled.*³¹ A svatý Pavel, když se postavil doprostřed Areova pahorku, řekl: *Když jsme tedy poklební Boží, nemáme považovat zlaté, stříbrné, kamenné a tepané výtvory hádského diváctví za podobné božstvům.*³²

9. Protože je to pravda, poslyš: *Neučiníš si sochu ani způsobení.*³³ Toto Bůh přikázal, a oni vyrobili opomnu ve stanu svědectví z látek obarvených v byaninu, purpuru a karmínu, z jemné setkaného plátna.³⁴ *A vytvořili nad archou slavnici z čistého zlata a dva cheruby.*³⁵ Můžeš se ptát: Co to děláš, Mojžíši? Vždyť přikazuje: *nevytvoříš si sochu ani žádný způsobení.* Proč tedy vytváříš opomnu z látky setkané cheruby a dvě sochy cherubů z čistého zlata? Nuže poslyš, co ti na to odpoví Mojžíš, služebník Boží: Ach slepí a nevědomí, uvědomte si sílu vyřčených slov a strážte bedlivě své duše. Řekl jsem, že jste neviděli zpodobení v den, kdy Pán promluvil na hoře Chorebu zprostřed ohně, abyste nikdy nejednali proti Zákonu, abyste si nevytvářeli sochy, obrazy a bůžky. Něčekl jsem: Nevytvoříš si obraz cherubů, služebníků, kteří stojí po stranách slitovnice, ale *neučiníš si bůžky a žádné způsobení*

²⁹ Dt 5,7–8.

³⁰ Ex 34,17.

³¹ J 5,37.

³² Sk 17,29. Srov. 3,5.

³³ Dt 5,8.

³⁴ Ex 36,8.

³⁵ Ex 37,6–7.

*Boha*³⁶, aby ses neklaněl stvoření namísto Stvořitelů. Já jsem nevytvořil zpodobení Boha ani ničeho jiného, co bych vydával za Boha, a neuctval jsem stvoření namísto Stvořitele.³⁷

10. Všiml sis, jak byl odhalen smysl Písma těm, kteří poctivě hledají? Je třeba mít na paměti, mlouvaní, že na každé věci se hledá, co je pravdivé, anebo co je lež, záleží na tom, jaký je záměr hledajícího, zda dobrý, nebo špatný. Vždyť v evangelích se objevuje jak Bůh, anděl, člověk, nebesa, země, voda, oheň, vzduch, slunce, měsíc, hvězdy, světlo, tak i temnota, satan, zlí duchové, hadi, štíři, smrt, podsvětí, ctnosti, špatné sklony, je v nich zaznamenáno vše dobré i zlé. Všechno, co je v Písmu řečeno, je pravda a slouží ke slávě Boží a svatých, kterým se od něho dostalo poety, vede nás ke spáse, avšak ďáblovi a démonům působí zkázu a zostuzení. Proto se knize Písma klaníme, zavínujeme ji do látek, objímáme ji, lbáme a zdravíme jak očma, rty, tak i srdcem. Ke Starému a Novému zákonu chováme stejnou úctu jako k výrokům svatých a moudrých Otců. Hanebné, nenáviděné a nečisté spisy prokletých manichejců, pohani a dalších bludaři odmítáme a poplývááme, protože obsahují lži a hlouposti, které mají sloužit k oslavení ďábla a jeho pohánků, a hledají jejich prospěch, ačkoli se v nich objevuje jméno Boha. Také ve věci obrazů je třeba se ptát po pravdě a záměru, s jakým je ikonopisci vytvářejí. A je-li cíl ve shodě s pravdou a je správný, směřuje k oslavení Boha a jeho svatých, ponouká ke snaze napodobovat ctnosti, zříkat se špatnosti a pomáhá duši ke spáse, pak se sluší přijímat a ctit podobizny, knihy negramotných, jakož i obrazy, klanět se jim a lbat je,

³⁶ Ex 20,4.

³⁷ Srov. 3,9.

zdravit je očima, rty i srdcem, protože představují podobu vtěleného Boha, jeho Matky a svatých, kterým se dostalo účasti na utrpění a slávě Kristově, dále obrazy vítězů, kteří přemohli ďábla, zlé duchy a jejich svody.³⁸

11. Jestliže se někdo opovráží zobrazit božství nehmotné, netělesné, neviditelné, nevystižitelné a které nemá žádnou barvu, pak se k němu neznáme, protože je lhát. Oproti hujeme tím, kdo vytvoří bužka s podobou člověka, plátek, plazů anebo jiného tvora ke slávě, klanění a cti ďáblůvi a démonům, poroučíme ho ohni a uvrhujeme do klatby. Naši svatí Otcové³⁹ stihli chránny zbudované demonům a na stejných místech vztyčili chránny zasvěcené svatým, které máme. Zničili také obrazy démonů a místo nich vztyčili obrazy Krista, Bohorodičky a svatých. V době Starého zákona nebudoval národ izraelský chránny na počest lidí a neoslavoval památky významných osobností. Tehdy ještě lidská přirozenost podléhala prokletí, smrt znamenala odsouzení, a proto ji oplakávali. Tělo zesnulého bylo pokládáno za nečistě stejné jako ten, kdo se ho dotkl. Avšak nyní, od chvíle, kdy se božství spojilo s naší přirozeností jako nějaký lék působící život a záchranu, byla naše přirozenost oslavena a pozdvižena k neporušitelnosti. Necht' je tedy každému zřejmé, že ten, kdo usiluje o zničení ikony

Krista vytvořené k jeho slávě a na jeho památku, obrazu jeho Matky či někoho z jeho svatých — ikony jsou známým zahánbení a porážky ďábla a jeho démonů —, kdo se neklaní obrazu, necí a nezdraví obraz nikoli jako Boha, ale pro jeho ctihodnost, je nepříteltem Krista, přesvaté Bohorodičky a světců. Satan je zahánben a dává najvevo, že mu vadí, když se Bohu a jeho svatým prokazuje pocta. Ikona je titulní, zveřejnění a zviditelnění na památku vítězství vyřečných a skvělých osobností a slouží k hanbě poražených a zavržených demonů.

12. Vládcům nenáleží právo zasahovat do církevního zákonodárství.⁴⁰ Co říká svatý apoštol Pavel? *Jedny ustanoví Bůh v církvi za apoštoly, další za proroky, jiné za pastýře a učitele, aby prospívala.*⁴¹ Neříká, že ustanovil krále. A dále: *Poslouchejte své nadřazené a podřizujte se jim. Neboť oni sami bůh nad vašimi dušemi a budou vydávat účet.*⁴² *Pamatujte na své představené, jakými slovy k vám promlouvali, všemyslejte si jejich chování a napodobujte jejich úry.*⁴³ Nebyli to vládcové, kdo vám zvěstovali slovo, ale apoštolové, proroci, pastýři a učitelé. Bůh řekl Davidovi poté, co mu přikázal postavit dům Boží: *Ty mi nepostavíš přibýteles, ponevadž já si muž kerve.*⁴⁴ *Dejte každému to, co si zaslouží, komu část, tomu část, kdo si zaslouží bážen, tomu bážen, kdo vyžaduje peněžní daně, peníze, kdo dan, tomu dan.*⁴⁵ Vládcové se mají postarat o veřejné blaho, řízení církve mají na starost pastýři a učitelé. Bratři, to je loupežný nájezd! Saul si

³⁸ Srov. 3,9.

³⁹ Velmi silně tažení proti pohanským svatyním rozpoutal alexandrijský patriarcha Theofilos (385–412). Zprávu o ničení Mithrea a Sarapeia podává Sókratés Scholastikos (*Hist. eccl.* V,16–17; PG 67, 604–609). Dodává, že sochy bužků roztravili a kov použili na bohoslužebné nádoby v alexandrijské církvi. Popisuje také nálezy hieroglyfického znaku ve tvaru kříže v Sarapidově chrámu. C. W. Griggs (1991, 83) se zmiňuje o Theofilově pronásledování órigenovců.

⁴⁰ Narážka na zákon Lva III., jehož část je přeložena v pozn. 11 v úvodu.

⁴¹ 1K 12,28; Ef 4,11–12.

⁴² Žd 13,17.

⁴³ Žd 13,7.

⁴⁴ 1Pa 28,3.

⁴⁵ Ř 13,7.

roztrhl šat vedví, a co se přihodilo? Bůh rozervál jeho vládu a světil ji pokojnému Davidovi. Jezabel pronásledovala Eliáše, načež vepří a psi chlemtali její krev a koupaly se v ní kurtizány. Herodes dal Janovi setnout hlavu, za což ho sežrali červi, a on zemřel. Za našich dnů zazářil životem i slovy blažený Germanos,⁴⁶ kterého zblícovali a vyhostili spolu s mnoha dalšími biskupy a Otcí, jejichž jména známe. Což to není výružnost? Když přišli k Pánu farizeové a zákoníci, aby ho pokoušeli a chytali za slovo, zeptali se: *Má se platit daň císaři?* On jim na to odpověděl: *Padajte mi peníze. A když mu ho podali, řekl: Či je to obraz? Oni odpověděli: Císařův. Dávajte císaři to, co je císařovo, co je Boží, Bohu.*⁴⁷ Jsme tě poslušní, králi, ve světských záležitostech, daních, dávkách a odvodech. Tím jsi od nás pověřen, ale v otázkách církevních podléháme pasyřům, kteří nám zvěšťují slovo a určují církevní zákony. Neměníme věcná ustanovení, která určili naši Otcové⁴⁸, ale uchováваме je tak, jak jsme je přijali. Kdybychom začali budovu cirkve byt' jen nepatrně narušovat, záhy by se zřítla celá.

13. Štůš se⁴⁹ hmoty a prolašujes ji za nedůstojnou? To dělá jí manichejci, ale Písmo říká, že je dobrá.⁵⁰ *A Bůh viděl, že*

⁴⁶ Germanos I. (715–730), patriarcha konstantinopolský, byl vyhnan, protože hájil ortodoxii a zpěčoval se císařské ikonoklastické politice.

⁴⁷ Mt 22,17–21.

⁴⁸ Srov. Pí 22,28.

⁴⁹ V řečtině je užito slova κακίτης, které doslova znamená „ošklivís sí“, nebo činiš pro sebe ošklivou, zlou.

⁵⁰ Jako bylo v předchozí větě užito slova, které je významově spjato s ošklivostí, je zde podle Septuaginty, ale jistě i dle kontextu, užito slova krásná (καλήν), nikoliv prostě dobrá. Podle Septuaginty Bůh vše stvořil krásné. To má v kontextu ikonopisu a vůbec

vše, co učinil, je velmi dobré.⁵¹ Já vyznávám, že i hmota je Boží stvoření, a když ty o ní tvrdíš, že je špatná, pak nevyznáváš, že vzešla z ruky Boží, anebo tvrdíš, že Bůh je původcem zlých věcí. Hle, co praví Písmo o hmotě, kterou ty pokládáš za špatnou: *Mojššův promluvil před celým shromážděním synů Izraele: Ustechněte přikaz, který vydal Hospodin: Vyberte mezi sebou to, co oběhujete Hospodinmu. Každý, kdo v srdci pochopil, necht' přines prvořiny Bobu – zlato, stříbro, měď, drabe kamenní, purpur, dvakerát přecháštěnou červen, byssoš, koží srst, načerveno obarvené beráncí kůže, tabaší kůže, vonné dřevu, olej na mazání, kadhalo, kameol a drabokamy k zrasení do nárameníku, náprsníku a pláště. Každý z vás, kdo je v srdci moudrý, ať přijde a vykoná vše, co Pán přikázal, stánek atd.*⁵²

14. Vidíte, že i hmota je hodná ctí, a ne, jako pro vás, zcela bez hodnoty. Co je více hodno opovržení než právě koží srst a barvy? A co jiného je karmín, purpur či nach? Hle, socha cheruba je dlo lidských rukou a sám stánek byl obrazem. Bůh řekl Mojššovi: *Vytvoř všechno podle vzoru, který ti byl zjeven na borbě.*⁵³ A pak se mu v kruhu klaněl celý Izrael. A co cherubové, nebýli snad lidu na očích? A co archa, svícen, stůl, zlatá nádoba na mannu, Áronova hůl, k nimž lid upínal své zraky a klaněl se? Neklaním se hmotě, ale Tvůrci hmoty, který se kvůli mně stal hmotným, zvolil si přibytěk ve hmotě a skrze hmotu mi získal spásu. *Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi.*⁵⁴ Všem je jasné, že tělo je

patristické estetiky svůj důležitý význam. Krásy stvoření si všimá již Basil Velký ve svém *Hexameronu*.

⁵¹ Gn 1,31.

⁵² Ex 35,4–11.

⁵³ Ex 25,40.

⁵⁴ J 1,14.

hmotné a stvořené. Cítím proto hmotu, skrze níž mi vzěšla spása, klopím před ní zrak a vzdávám jí úctu. Cítím ji nikoli jako Boha, ale proto, že oplyvá Božím působením a milostí. Což není přebížené dřevo kříže hmotné? A co svatá a cihodná hora, vrchol Lebky, není snad hmotný? Anebo skála životodárného hrobu, zdroj našeho vzkříšení? A co inkoust a pergamen, na něž je zapsáno evangelium? A co životodárný stůl, který nám pěníší chléb života? A co zlatoto a stříbro, z nichž jsou vyrobeny kříže a posvátné nádoby a kalichy? A co teprve hmota, která předčí vše zmíněné, totiž tělo a krev Kristova? Bud' tedy toto všechno připrav o svou úctu a klanění, anebo následuj církevní tradici a vzdávej úctu ikonám Boha a jeho přátel, jimž jsou zasvěceny, a proto jsou zastíněny milostí Ducha Božího. Jestliže tě k jejich zakazování pohnul Zákon, pak je nejvyšší čas, abys začal zachovávat sobotu a podstoupil obřizku, neboť právě to Zákon neústupně vyžaduje — zachovávat celý Zákon a neslavit Hospodinovu Paschu jinde než v Jeruzalémě. Uvědomte si však, že *jestliže zachovávat Zákon, pak vám Kristus nic neprospěje!*⁵⁵ Měl by sis také vzít bratrovu manželku a zplodit mu potomstvo,⁵⁶ místo abys zpíval píseň Hospodinovu v cizí zemi⁵⁷. *Kdo spoléhá na opravdové dňení se Zákona, poskytl jíste milosti!*⁵⁸

15. Zobrazujeme Krista jako Vládce a Pána a nezabýváme ho vojska, jimž jsou jeho svatí. Přijde-li o svou družinu král pozemský, pak pozbude svého titulu vládce a Pána. Ihned poté co odloží své nachové roucho, odejme svým

⁵⁵ Srov. Ga 5,2.

⁵⁶ Dt 25,7. Možná narážka na situaci v rodině Lya III.

⁵⁷ Srov. Ž 137.

⁵⁸ Ga 5,4. Srov. 1,16.

poddaným bázem, kterou mají před prostředky, jimž prosazuje svou moc. Jsou-li dědici Boží a spoludědici Kristovi, pak budou mít účast na slávě a kralování Božím, když trpěli spolu s Kristem. *Nemuzal jsem vás shřehňety,* praví Pán, *ale jste mý přátele!*⁵⁹ Máme je snad zbavit cti, kterou jim přiznala církev? Běda troufalé ruce a opovážlivé myšli, která dráždí Boha k hněvu a protiví se jeho příkazům! Neklaníš-li se obrazu, pak se neklaníš ani Synu Božímu, který je *žejm obrázen nevitěhého Boba*⁶⁰ a jeho výraznou podobou. Chráám, který zbudoval Šalomoun, byl posvěcen a očištěn krví nerozumných zvířat, ozdoben zvířecími motivy: lvy, býky, palmami a granátovníky. Nyní je však církev, posvěcená krví Kristovou a jeho mučedníků, ozdobená obrazy Krista a jeho svatých. Bud' zruš veškeré klanění, anebo nezaváděj novoty a *neprůnějšj dánné meznety, které zasahli naše otové!*⁶¹. Nemám na mysli zásady před tělesnou přítomností Krista, našeho Boha, ale ty, které následovaly po jeho nanebevstoupení. Vždyť o starozákonní tradici se Bůh pohoršene vyslovuje: *Nedal jsem jim dobrá ustanovení*⁶² pro tvrdost jejich srdcí. *Anižke mění-li se kenejšství, mubné nastává i změna Zákona.*⁶³

16. Očti svědkové a služebníci Slova nepředali církevní učení jen písemně, ale také v jisté nepsané podobě. Odkud známe svatý vrchol Golgoty, hrob života? Není to snad prostřednictvím ústního podání z otce na syna? O ukřížování Páně na Golgotě se píše, že byl uložen v hrobce, kterou

⁵⁹ J 15,14–15.

⁶⁰ Ko 1,15.

⁶¹ Pí 22,28.

⁶² Ez 20,25.

⁶³ Žd 7,12. Srov. 1,21.

dal Josef vyresat do skály. Ale to, že se jedná právě o místa, jimž se dnes klaníme, víme z nepsané tradice, stejně jako se z ní dozvídáme o mnoha dalších podobných věcech. Kde jinde než v nepsané tradici se vzal zvyk křtít trojím ponořením a klanět se kříží? Proto říká svatý apoštol Pavel: *Bratři, stájte tedy pevně v učení, které jsme vám předalí, ať už ústně, anebo psaním.*⁶⁴ Je-li tedy nepsaná tradice církve tak bohatá a strážíme-li ji až do dnešních dnů, proč vedete malicherné spory ohledně obrazů? Manichejci sepsali Tomášovo evangelium,⁶⁵ napište i vy evangelium podle Lva! Neuznávám vládcu, který si tyransky usurpuje kněžství. Králové neobdrželi moc rozkazovat a svazovat.⁶⁶ Znáám Valenta,⁶⁷ který o sobě prohlašoval, že je křesťan, a přitom pronásledoval pravou víru, Zenóna,⁶⁸

⁶⁴ 2 Te 2,15.

⁶⁵ Tomášovo evangelium je apokryfní spis. Cyril Jeruzalémský je připsoval manichejcům, jak vyplyvá z jeho spisu: *Manichejci sepsali Tomášovo evangelium, které znamenává libou vůni nářnu evangelium, a přitom působí škaredu duši lidí poněkud prostších* (*Catecheis*, 4; PG 33, 500B). *Někdo ať neče Tomášovo evangelium. Jeho autorem totiž není jeden z Dvanácti, nýbrž jeden ze tří (Tomáš, Baddás a Hermas) učedníků Máňho* (*Catecheis* 6; PG 33, 593A). A. Louth (2004, 205) však píše, že toto evangelium bylo starší a proniklo do manichejského kánonu. První zmínky pocházejí z poč. 3. stol. od Hippolyta (*Régifit* V,7,20).

⁶⁶ Viz úvod, pozn. 11.

⁶⁷ Valens (364–378) podporoval zastánce formulace *homoínios*.

⁶⁸ Zenón (474–476, 476–491) byl isaurského původu a snažil se uvolnit napětí mezi monofyzity a ortodoxními, jež vyvolal chalcedónský sněm r. 451. Ve spise nazvaném *Henoíkion* měl patriarcha Akakios za úkol najít formulaci přijatelnou pro obě strany, což se mu nepovedlo. Velmi ostře se postavil na odpor Západ v čele s pravověrným papežem Felixem II. (483–491). Vypuklo tzv. akakjiánské schizma.

Anastasia,⁶⁹ Hérakleia,⁷⁰ Konstantina Siciliana,⁷¹ Bardanis-ka⁷² zvaného Filippikos. Nikdo mne nepřesvědčí, že se má církev řídit ustanoveními krále. Bude se řídit psaným i nepsaným podáním Orců. Stejně jako bylo celému světu zvěstováno evangelium nepsaným způsobem, tak se ustanovilo i zobrazování Krista, vtěleného Boha, a svatých, klanění kříží a modlitba čelem k východu.⁷³

17. Výroky, které uvádíš proti uctívání ikon, nehaní nás způsob klanění, nýbrž ten pohanský, který cítí obrazy jako bohý. Není nutné rušit zbožnou úctu v církvi kvůli bezbožnému postoji pohanů. Kouzelníci a mágové pronášejí zaklínadla, a církev vynáší exorcismus nad svými katechumeny, ovšem s tím rozdílem, že pohané vyzývají demony, a církev volá Boha na pomoc proti démonům. Pohané přinášeli oběť krve a vonného dýmu démonům, kdežto Izrael Bohu. Církev přináší nekrvavou oběť. Pohané zasvěcovali obrazy zlým duchům a také Izrael si vytvářel

⁶⁹ Anastasios I. (491–518) sympatizoval s monofyzitismem, ale nikdy oficiálně nenapadl autoritu chalcedónského sněmu.

⁷⁰ Hérakleios (610–641) se také snažil sjednotit monofyzity a ortodoxní, ale jeho snahy podnítily další neshody. Prosazoval monenergismus a mohothelietismus. To naprosto odmítal sv. Maxim Vyznavač, který došel zastání u papeže Martina I. Monothelietismus byl odsouzen na lateránském sněmu r. 649 a na VI. všeobecném sněmu v Konstantinopoli r. 681.

⁷¹ Konstantin Sicilán (641–668) se zdězoval převážně na západě říše, protože nebyl v Konstantinopoli oblíben. V r. 648 vydal zákaz vést debaty o Kristově přirozenosti.

⁷² Bardanes Filippikos (711–713) byl císař arménskému původu a během své krátké vlády prohlásil monothelietismus za jedinou ortodoxii, což vzbudilo vlnu odporu jak na Západě, tak na Východě.

⁷³ Srov. 1,23.

bůžky. *To jsou tvoji bohové, Izraeli, kteří tě zynedli z Egypta.*⁷⁴ My je však zasvěcujeme pravému vtělenému Bohu, sluzebníkům a přátelům Božím, před nimiž prchly zástupy démonů.⁷⁵

18. Jestliže tvrdíš, že blažený Epifanios jasně zakázal uctívání ikon, pak prozkoumej obsah řeči. Jedná se nejspíš o spis sepsaný někým jiným, který ho vydal pod jménem božského Epifania, jak se to často stává. Vždyť nenapadá Otce, své současníky, všichni mají účast na němž Duchu. Svědčil o tom i chrám zasvěcený sv. Epifaniovi ozdobený obrazy, dokud divoký a nezkontrovaný Lev vše nepohltil, nevydělil stáde a nepokoušel se donutit lidi pít kalné splašky.⁷⁶

19. Když se klaním kříží, koplí, rákosu, houbě a uctívám je jako prostředky své spásy, s jejichž pomocí Židé, vrazi Boha, ponižili a umučili mého Pána, proč bych se neklaněl obrazům k oslavě a památce Kristových utrpení, které vytvořili věrní s dobrým úmyslem? Jestliže se klaním kříží vyroběnému z jakéhokoli dřeva, proč bych se neměl klanět obrazu ukřižovaného, který poukázal na spasitelnou moc kříže? Ach jaká zřídmost! Vždyť je zřejmé, že se neklaním hmotě, a když se naruší tvar kříže, který je právě ze dřeva, házím jej do ohně jako každé jiné dřevě. Totéž platí o obrazech.⁷⁷

20. Fenoméni ikon a jejich uctívání není zdaleka nový, existuje pro něj množství dokladů z Písma a Otců. Pán v Matoušově

⁷⁴ Ex 32,4.

⁷⁵ Srov. 1,24.

⁷⁶ Narážka na rozšíření ikonoklastu na Kypr; srov. Jan Damáský, *De img.* 1,25.

⁷⁷ Tento problém řešil Konstantin Filozof s Janem Gramatikem (*Život Konstantinův*, 5).

evangelium blahoslavi své učedníky a s nimi všechny, kdo následují jejich způsob života a jdou v jejich stopách: *Blahoslavené oči, které vidí, a uši, které slyší. Amen pravím vám, mnozí proroci a spravedliví toužili spatřit to, co vy vidíte, ale nebylo jim dopřáno slyšet to, co vy slyšíte, ale neslyšeli.*⁷⁸ I my toužíme vidět, nakolik je to možné. *Vidíme jak v zrcadle, jako v hadanacích*⁷⁹ – na obraze, a proto jsme blahoslavení. Bůh jako první vytvořil obraz a představitel jej. Stvořil totiž prvního člověka podle obrazu Božího⁸⁰. Abraham⁸¹, Mojžíš⁸², Izajáš⁸³ a všichni proroci viděli obrazy Boží, nikoli samotnou podobu Boha. Hořící keř byl předobrazem Matky Boží⁸⁴, a když k němu chtěl Mojžíš přistoupit, Bůh mu řekl: *Zůj si opatrný, neboť páda, na niž stojíš je svatá.*⁸⁵ Jestliže páda, kde se Mojžíšovi zjevil předobraz Bohorodičky, je svatá, oč posvátnější je samotný obraz! Nejen posvátný, ale odvážím se prohlásit, že i přesvatý! Na otázku farizeů: *Proč Mojžíš dovolil vystanovat rozklukový kásek a propuště ženů? Ježíš odpověděl: Mojžíš povolil propuštění žen pro tvrdost vašich srdcí, ale na počátku tomu tak nebylo.*⁸⁶ Také vám říkám, že Mojžíš pro tvrdost srdcí synů Izraele zakázal vytváření obrazů, neboť věděl o jejich sklonu k modloslužbě. Ale

⁷⁸ Mt 13,16–17.

⁷⁹ 1K 13,12.

⁸⁰ Gn 1,27.

⁸¹ Gn 18,1.

⁸² Ex 33,6.

⁸³ Iz 6,1n.

⁸⁴ Protože to byl keř, který hořel, ale neshořel. Jeden z dodnes čtených textů během východních bohoslužeb při mariánských svátcích.

⁸⁵ Ex 3,5.

⁸⁶ Mt 19,7–8.

nyří tomu tak není, protože stojíme pevně na skále víry, obohaceni světlem poznání Boha.

21. Poslechněte si, co říká Pán: *Blázniví a nevidomí, ten, kdo přisabá při obránu, přisabá při něm samotném a při tom, který v něm přebývá. Kdo se dovolává nebes, přisabá při trínu Božím a při tom, kdo na něm sedí.*⁸⁷ A ten, kdo přisabá při obrazu, přisabá při tom, kdo je na něm zobrazen.

22. Dostatečně jsme vyložili, že stánek, opona, archa úmluvy, stůl a všechno vybavení ve stánku byly předobrazy a vzory, díla lidských rukou, jimž se klaněl celý Izrael, stejně jako sochám cherubů, které vznikly na Boží podnět. Vždyť Bůh říká Mojžíšovi: *Děvej se a vytvoř všechno podle vzoru, který jsem ti ukázal na hoře.*⁸⁸ Poslechni si i svědectví svatého Pavla, že se Izrael klaněl výtvořím lidských rukou a obrazům na Boží příkaz: *Kdyby však byl na zemi, vůbec by nemohl být kněžem, protože jsou zde už ti, kteří přinášejí dary, jak předepisuje Zákon. Oni slouží ve svatyni, která je jen stínem a předobrazem té nebeské. Když měl Mojžíš sbudovat svatostánek, dal mu Hospodin příkaz: *Dej požor a udělej všechno podle vzoru, který ti byl ukázán na hoře. Nyní nastal něk lepší bohosloužby, tím lepší, oč lepší je prostředník smlouvy, která je založena na dokonalejších zaslíbeních. Kdyby totiž první byla bez vad, pak by nebylo místo pro druhou. Oni jím s výtkou říká: Hle přijdou dny, praví Pán, kdy uzavřu novou smlouvu s domem Izraele a Judy. Ne jako tu, kterou jsem uzavřel s vašimi otci v den, kdy jsem je vzal za ruku a vyvedl z Egypta.*⁸⁹ A o něco dále: *Když mluvíme o nové, první je zastaralá. Co je zastaralé a vetšé, blíží se zániku. Po prvním svatostánku se sněhy, stolem a posvěcenými chleby, o němž se říká,**

*že je sněh, následuje opona a Svazky svatých, kde je umístěn slavný oltář, archa úmluvy celá pokrytá zlatem a v ní zlatá nádoba s manou, Aronova hůl, která vyručela, a desky Zákona. Sítovní zastínění obroubové slavy.*⁹⁰ A dále: *Kristus nevstoupil do svatyně vytvořené lidskou rukou, předobrazu skutečnosti, ale do samotného nebe.*⁹¹ *Zákon obabuje stín budoucího dobra, ne samotný obraz skutečnosti.*⁹²

23. Považ, že jak Zákon, tak vše, co se děje podle něho, i naše úcta, jsou spjaty s hmotnými výtvořmi lidských rukou, ty jsou posvátné a jejich prostřednictvím jsme přiváděni k nehmotnému Bohu. Jak Zákon, tak i to, co mu odpovídá, je jakýsi stín budoucího obrazu, tedy našeho uctívání. Naše uctívání je obrazem budoucího dobra a opravdovou skutečností je nebeský Jeruzalém, nehmotný a nevytvořený lidskou rukou, jak říká svatý apoštol: *nemáme vlast pojenskou, ale nebeskou, do níž směřujeme*⁹³ — což je nebeský Jeruzalém — *jehož stavitel a tvůrce je Bůh*⁹⁴. Veškerá úcta podle Zákona, stejně jako naše úcta, směřuje k účtē nebeské. Bohu patří sláva navěky. Amen.

⁸⁷ Mt 23,17.21–22.

⁸⁸ Ex 25,40.

⁸⁹ Žd 8,4–9.

⁹⁰ Žd 8,13–9,5.

⁹¹ Žd 9,24.

⁹² Žd 10,1.

⁹³ Žd 13,14.

⁹⁴ Žd 11,10.